

Udák Zsófia

„Európa, Amerika, szabadság van”

A Nyugat kiskorú muszlim menekültek szemével

Témaleírás – egy modern mítosz antropológiája

Néhány évvel ezelőtt lehetőségem adódott bepillantani egy menekülttáborban élő közösség mindennapjaiba. A táborban dolgozók feladata aktívan hozzájárulni a táborban (hivatalos nevén: intergrációs központ) élők magyarországi beilleszkedéséhez. Az ott töltött idő lehetővé tette a bepillantást a kulturális különbségek és hasonlóságok megnyilvánulási formáiba és a különböző megoldási kísérletek természetébe, amelyek a magyar társadalom szokásainak megismerésére, megértésére és elsajátítására irányulnak. E jelenségek közül most egyet fogok részletesebben megvizsgálni: miként viszonyultak a családjuktól elszakított kiskorú muszlim menekültek Magyarország, illetve „a Nyugat” modernségéhez, milyen mítoszokat táplálnak a modern világban való boldogulással kapcsolatban? A „boldogulás” azért találó szó, mert valóban arra keresem a választ, hogy a menekültek mit gondolnak, hogyan lehetnek boldogok ebben a világban? Hogyan reagálnak azokra a – befogadó társadalom irányából érkező – társadalmi elvárásokra, amelyek jelzik az egyén számára, hogyan szokás boldognak lenni a mi kultúránkban?

Az általam megfigyelt kultúraértelmezési módokat bármely „nyugati” országban működtetett menekülttáborban meg lehetne vizsgálni (és szerencsére ez rendre meg is történik), ahol két kultúra kerül szembe egymással: jellemzően a muszlim és a keresztény, a tradicionális és a modern, az autoriter és a demokratikus hagyomány. A szereplők változók: németek és törökök, olaszok és egyiptomiak, vagy éppen afgánok és magyarok. A bevándorlók egyik típusát jelentik a menekültek, akiknek a modern nyugati országokba való integrációja nehézségekbe ütközik. Ez több okra vezethető vissza. Hogy csak néhányat említsek: részben a menekültek speciális mentális-szociális helyzete, részben a kultúra legváltozatosabb aspektusainak különbségei, „mássága”, részben a befogadó társadalom elutasító hozzáállása az oka annak, hogy hosszú évekre telik, míg egy menekültmúlttal rendelkező személy új társadalomban, új körülmények között, új emberként új életet tud kezdeni.

Ez a tanulmány – egy kutatási tervhez hasonlóan – kísérlet arra, hogy felvázoljuk a leg-
alapvetőbb vizsgálódási pontokat, kérdéseket és lehetséges válaszokat arra az esetre, ha ezzel
a témakörrel kapcsolatban kulturális antropológiai kutatást végeznénk. A menekülttábor-
ban észlelt jelenségek alapján két fő kérdésre szeretnénk válaszolni: az egyik, hogy a szóban
forgó kiskorú muszlim menekültek hogyan érzékelik kultúránkat, hogyan reflektálnak az
őket itt érő hatásokra; a másik, hogy a mi kultúránkra jellemző fogyasztói-társadalmi közeg
milyen hatással van ennek a célcsoportnak az integrációjára, kedvező „táptalajt” biztosít-e,
vagy inkább hátráltatja azt.

Mítoszok a modernítésben

Léteznek-e ma modern mítoszok? Használhatjuk-e a társadalomtudományi kutatásban ezt
a kategóriát? Ha elemeiben szeretnénk megvizsgálni ezt a fogalmat, először a modernítésra
kell kitérnünk. Magának a „modern kultúrának” a fogalmát általában a „nyugati civilizáci-
óhoz” kapcsoljuk, hiszen ez foglalja magában mindazokat az eszméket és intézményeket,
amelyek Nyugat-Európában keletkeztek kb. 1400 óta, és amelyek a következő ötszáz évben
elterjedtek a világon – olyan mértékben és gyorsasággal, amelyre azelőtt egyetlen kultúra
esetében sem láttunk példát. A nyugati kultúra behálózta és átformálta a világot, olyannyira,
hogy manapság az Amerikai Egyesült Államokat is a „nyugati kultúra” egyik hordozójának
tekintjük (Attar 2011: 65). Gyakran azonosítják a modern országokat az ún. fejlett államok-
kal, amelyek mindennapi szinten használják a modern technika vívmányait, illetve ahol
a modern tudomány eredményei meghatározóak az ott élő emberek életmódjában. Ezzel
mintegy szemben állnak az ún. fejlődő államokkal, ahol továbbra is jellemzően a tradíciók és
a vallásosság határozzák meg a mindennapokat.¹ A modern társadalmak jellemző mozgató-
rugója a haladás eszméje és a fogyasztás kultúrája, amelyek a tudomány mindenhatóságára,
a racionalításra és az önmegvalósítás fontosságára alapoznak. Ez a közeg egy erősen atomi-
zálódott, individualista társadalmat termelt ki, ami az utóbbi évtizedekben a tudományos
érdeklődés középpontjában állt.

A fejlett európai országokban (s immár Észak-Amerikában is) jellemző, az iparosodás
hatására kialakult társadalmi helyzetet pszichológusok, szociológusok, antropológusok és
közgazdászok is kutatták. A technológiai fejlődést és a jóléti államot nem csak üdvözítették,
hanem (káros társadalmi következményei miatt) ostorozták is.² A nyugati gazdasági növeke-
désbe vetett hitet egyre gyakrabban emlegetik modern mítoszként, amelynek megértésével
a szépség, az önmegvalósítás, a boldog párkapcsolat, a modern családi élet stb. mítoszának
értelmezéséhez is közelebb kerülhetünk. A nyugati narratíva individuumpontú paradig-
mák összessége, s az egyén motívuma egyre dominánsabbá válik a mindennapi tevékenysé-
geinket meghatározó normarendszerekben.

De milyen alapon nevezünk modern mítosznak egy olyan eszmerendszert, amelyet ne-
mes egyszerűséggel „modern életformának” is nevezhetnénk? Maga a mítosz szó titokza-
tosságot, hiedelmeket, vallásosságot sugall, illetve olyan „felsőbb erőkre” (istenek, ősök,

---

¹ Természetesen az, hogy mi számít fejlettnak és fejletlennek, régóta tudományos vita tárgya, a fenti paradigma
ugyanakkor igen széles körben elfogadott kategorizálások hivatkozási alapja.

² Lásd például: Oswald Spengler, Arnold J. Toynbee, Julius Evola, Samuel Huntington, Ulrich Beck, Francis
Fukuyama munkáit.

szellemek, természeti energiák stb.) vetett hitet, amelyek létezésére nincs bizonyíték. Ez első elgondolásra nehezen összeegyeztethető egy olyan világgal, amelyben a tudományos racionalitás uralkodik. Hankiss Elemér a következőt írta erről az ellentmondásról:

Mítosz ma? A huszadik században? Képtelenség! Az iskolában azt tanultuk, hogy a reneszánsz és a felvilágosodás óta a mítoszok fokozatosan elhalványultak, hitelüket veszítették. Helyükbe léptek a tudományos igazságok. Kiszorította őket a modern racionalitás. Valóban kiszorította? A tények nem erről vallanak. Hanem éppen az ellenkezőjéről. A huszadik században virágkorukat élik a mítoszok. A pusztító és teremtő, a veszélyes és az ártalmatlan mítoszok egyaránt. A Horogkereszt vagy a Sarló és Kalapács mítosza éppúgy, mind a Haladás, a mindenható Tudomány, a \$ vagy a Coca Cola mítosza (Hankiss 1999: 108).

Mások is érveltek a modern mítoszok létjogosultsága mellett. Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor ezzel foglalkozó tanulmányukban arról számolnak be, hogy a mítoszok kialakulásának kedveznek „a felodatlan ellentmondások, a különböző világok érintkezése, a határelmosódások, a megmagyarázhatatlan okok, titkos mozzanatok” (Kapitány és Kapitány 2012: 17), valamint az új élethelyzetek kialakulása. Ezekbe az elképzelésekbe remekül illeszkedik a menekültek integrációjának kérdése, hiszen az ő esetükben is különböző kultúrák találkozásáról, új élethelyzetek kialakulásáról és a lét elviselését megkönnyítő elképzelések kialakításáról van szó. De miért válnak nyitottakká ilyen helyzetekben az emberek mítoszok kreálására, átvételére vagy továbbadására? Mi szükség van mítoszokra?

A válasz az ún. mitikus, illetve a szakrális funkcióban rejlik. Maga a mítosz szó nehezen definiálható. Zsikó János írásában a mítoszt a valósággal, a racionálissal, a tapasztalhatóval állítja szembe, amikor definíciós kísérleteket idéz (Zsikó 2000). A mítosz olyan ellentétpárokat képez végletek pólusai között, amely által feszültségeket jelenít meg (Kapitány és Kapitány 2012: 16). A mítosz, ahogyan Malinowski gondolta, integráns része a társadalomnak, s így számos funkciója van. Boglár Lajos a „mitikus motor” kifejezést használta, arra utalva, hogy „a mítosz [...] alapvetően átszővi az egész kultúrát, jelen van a mindennapokban, szabályozza az életnek csaknem minden mozzanatát” (idézi: Verebélyi é. n.), amelyek minden körülmények között léteznek, állandóak, s az adott kultúrában részt vevők gondoskodnak ezek funkcionálisáról és fennmaradásáról. A funkciók struktúrákat alkotnak, ezekről felismerhető a mítosz – vélik a (strukturálista-)funkcionalkista irányzat képviselői. A történelmi változások figyelembevételének fontosságát hangsúlyozók elvetik ezt a nézetet, azzal érvelve, hogy minden kulturális jelenséget, így a mítoszt is csakis az adott történelmi-társadalmi közegben lehet vizsgálni, tehát nem beszélhetünk állandó struktúráról és funkciókról. Szerencsére a kulturális antropológusok közül többekben felmerült, hogy ez a két vizsgálódási rendszer nem feltétlenül zárja ki egymást, szintetizálásuk lehetséges. Reméljük, hamarosan kiforrnak ezek az elemzési módszerek, lehetőséget adva a modern mítoszok alaposabb vizsgálatára. Miért mondhatjuk tehát, hogy a modern kultúra és életmód egy sajátos modern mítoszt alkotnak?

Amennyiben figyelembe vesszük az eddigi mítoszdefiníciókat, és a nyugati fogyasztói társadalom kritikáit vesszük alapul, megállapíthatjuk a következőket: a mítosz alapját a *haladásba tett hit* szolgáltatja; az abbéli meggyőződés, hogy az életet leginkább materiális élvezetek halmozásával tehetjük élvezhetővé, s a lehetőségek korlátlan tárházát kihasználva elérhetjük céljainkat (karrier, kényelmes életszínvonal, család, hobbik stb.). Ennek a paradigmának *szimbóluma* lehet például a reklámplakátokon elégedetten mosolygó családanya, aki a felvett kedvezményes hitellel bármit megvehet magának; a vörös szőnyegen végigvonuló sztárok; a kifutón lépkedő modellek; a kirakatban kínálkozó legújabb technikai eszközök; az önfel-

ledt szórakozás ígérését nyújtó partik; egy drága autó, vagy egy minden kényelmet szolgáló eszközzel felszerelt családi ház. A mítoszok fontos elemei a rítusok és kultuszok, amelyek első elgondolásra vallásos hitet feltételeznek, ám ennek is megvan a modern megfelelője. Bizonyára mindenki hallotta már azt, hogy a mai világban „a pénz az isten”. Nem véletlenül használjuk ezt a kifejezést: életünk mozgatórugója a kaptalista világgazdasági rendszer, amely egy fő motívum körül forog, ez pedig a pénz, illetve a gazdagság-gazdagodás. Joggal beszélhetünk a pénz kultuszáról, hiszen minden erőfeszítésünk arra irányul, hogy elég pénzünk legyen a csak pénzzel megvásárolható, legfontosabb javak eléréséhez – vagy még több. A kultusznak való áldozás, az erre szolgáló rituális cselekedetek itt nem a hagyományos helyszíneken (templomok vagy hasonló vallásos-szakraális helyek) valósulnak meg, hanem a fogyasztás központjaiban, vagyis a plázákban, üzletekben, szórakozóhelyeken, és minden olyan térben, ahol pénzért cserébe terméket vagy szolgáltatást kapunk. A pénz kiadásával hozzájárulunk a pénzmozgás, illetve a kereslet fenntartásához, ami a további gazdasági fejlődés és jólét növekedésének motorja, tehát a rituális cselekedetekkel (fogyasztás) egyben a mítosz fennmaradását, reprodukálódását is szolgáljuk.

Mi ezzel a gond? Miért nevezünk mítosznak egy olyan paradigmát, amit egyszerűen modern életmódnak is nevezhetnénk? Mi a hit tárgya, amit feltétel nélkül elfogadunk, pedig igazsága megkérdőjelezhető? Feltehetően az, hogy a növekedést és a fogyasztást káros következmények nélkül, a végtelenségig folytathatjuk. Mivel növekedésünk alapja a véges földi erőforrások kiaknázása, nyilvánvaló, hogy jelenlegi életmódunk nem fenntartható, és hogy a tudományos eredményeket nem mindig az emberi jólét szolgálatába állítjuk (lásd pl. a háborúkat). A kapitalizmus marketingeszközei arra próbálnak bennünket rávenni, hogy gondolkodás nélkül fogyasszuk azt, amit a piac kínál – és ez a megfelelő pszichológiai módszerek alkalmazásának köszönhetően meg is történik. Ha úgy érezzük, hogy minden, ami boldoggá tesz bennünket, rendelkezésünkre áll (materiális javak formájában), és a pénz használata által hozzá is férhető számunkra, kevésbé morfondírozunk a dolgok rejtett mechanizmusaiban. Ha szembenézünk azzal, hogy valójában milyen rendszernek vagyunk a részei, és hogy életmódunknak milyen globálisan káros hatásai vannak (környezetszennyezés, kizsákmányolás, éhínség, betegségek, háborúk stb.), akkor lehull a lepel a mítoszról. A modern ember, ahogyan szokták mondani, annyira elveszett ebben a világban, hogy valószínűleg könnyebb elfogadni egy kész paradigmát, és úgy élni, mint a többi „normális ember”.

Vajon kijelenthetjük-e a fejlett európai államokban élő menekültekről, hogy a Nyugat mítosza őket is arrogáns módon bekebelezi, és mint „jó fogyasztókat” a saját termékeivé, végeredményeivé teszi? Fontos megjegyezni, hogy az a kijelentés, miszerint a kiskorú muszlim menekültek a mítosz fennmaradását szolgálják abban a hitben, hogy a modern fogyasztói társadalom hozzájárul boldogságuk eléréséhez, általánosítás. Természetesen nem minden egyes menekült esetében releváns ez az elgondolás, de saját tapasztalataim szerint többé-kevésbé igaz rájuk.

A Nyugat a menekültek szemével

Amikor kulturális antropológiai kutatást végzünk és arra próbálunk rájönni, hogy a megfigyelt egyének mit gondolnak egy-egy kérdésről, állandóan figyelembe kell venni a következő szempontokat. Először is, amikor beszélgetünk valakivel, kérdések és válaszok hangzanak

el, nem „az igazságot” szeretnék kideríteni, hanem azt, hogy az illető – figyelembe véve a közeget, ahonnan érkezett, mentális állapotát, szociális helyzetét, nemét, korát stb. – az adott közösség részeként miért gondolja azt, amit. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy a körülmények (a kulturális közeg) milyen hatással vannak az egyénre, hogyan befolyásolják elgondolásait, cselekedeteit, és fordítva, vagyis hogy az egyén hogyan hat vissza környezetére – s mindez milyen elméleti rendszerbe ágyazható. Amikor tehát egy fiatal menekült fiútól szeretném megtudni, hogy mi a véleménye mondjuk a diszkóba járásról és az alkoholfogyasztásról, végig kell gondolnom, hogy amit mond, azt a fiatal kora határozza meg, a muszlim volta, az afgán identitása, menekülthelyzete vagy az aktuális lelkiállapota. A kérdésre válaszolva alkot véleményt, vagy önmagától nyílik meg előttem? Ezen szempontok elválasztása azért fontos, mert a különböző identitásképző elemek különböző célokat, önreflexiókat, lelkiállapotokat határozhatnak meg. Természetesen ezek együtt alkotnak egységet, de időnként más-más énünk dominál. Például a megkérdezett menekült mondhatja azt, hogy muszlim vagyok, az alkohol számomra tiltott dolog és elítélem, ugyanakkor fiatal kamasz fiú vagyok egy európai fővárosban, és én is úgy szeretnék szórakozni, mint a többi ember, itt nem fedd meg a felnőtt hozzátartozó a tiltott cselekedet miatt, az alkohol „bánatűző” és ezért fogyasztom. (Máris az integrációs folyamat egyik nehézségébe ütközünk: hogyan ragaszkodjunk saját kulturális szokásainkhoz úgy, hogy közben a fogadó társadalom szokásait is próbáljuk elfogadni, illetve átvenni?)

A másik kérdés, hogy kihez beszél a menekült (afgán, kamasz, muszlim): a szociális munkásához, a barátjához, vagy egy nőhöz? Ez éppen azért kérdés, mert mindezek egy és ugyanazon személyre igazak lehetnek, de lehetséges, hogy a különböző helyzetekben és körülmények között máshogyan viszonyul hozzánk a kliens. Előfordul, hogy a menekült a szociális munkás irodahelyiségében, a többi kolléga előtt mást válaszol a kérdésünkre, mint ha kettesben sétálgatnánk. Olyan is megtörtént, hogy amikor négyszemközt beszélgettem egy klienssel, visszautalva egy korábbi kijelentésére, kiegészítette, kijavította magát, vagy bizalmasan elárulta, hogy valójában mit is gondol. A menekültek és a szociális munkások közötti viszonyrendszer sok vékony vagy elmosódott határral rendelkezik, amelyek között örököké egyensúlyozni próbál az ember. Az idősebb fiúknak például nehezükre esett elfogadni egy huszoneves lányt szociális munkásának, „megmondójának”, aki időnként utasításokat ad neki (az ő otthoni környezetében ilyet nemigen látott, még a „liberálisabb” muszlim/afgán településeken sem igen utasítgatnak nők férfiakat). Sokkal szívesebben mentek volna bele egy afféle „cinkos” viszonyba, amelybe belefér az apró titkok megosztása – éppen ezért elvárják, hogy a róluk szerzett információkat titokként kezeljük, és komoly számonkérésre számíthatunk, ha mégsem eszerint cselekszünk. Ez nyilvánvalóan erősen megnehezíti a szociális munkás dolgát, mégis sokan táncolnak ezen a határvonalon, mert egyébként nagyon nehezen nyílnak meg valakinek, ha arra mint „felettesükre” tekintenek. Az információ megértését tovább nehezítik a nyelvi akadályok: ha a pontos szót nem ismeri, egy hasonlót használ, ami azonban egészen mást jelenthet. Mindezeket tehát alaposan végig kell gondolnunk, mielőtt elképzeléseket alkotunk egy menekült vagy egy menekült közösség hozzáállásáról.

Rahim³ kedves, mosolygós, energikus és vidám fiú volt. Ő is kiskorú afgán menekültként érkezett hazánkba, felnőtt hozzátartozók nélkül. Szerette a sportot, a barátait, a zenét, és imádta az Amerikai Egyesült Államokat. „USA-mániáját” először nem vettem komolyan, és

3 A nevet megváltoztattam.

azt gondoltam, egyszerűen csak tetszik neki ez a(z élet)stílus: divatos ruhák, hiphop, test-edzés, gyorsétermek, New York. Idővel azonban ennél sokkal komolyabb elköteleződéssel kellett szembesülnöm. Rahimnak az USA-ról alkotott képe megfelel annak, amit a média sugároz felénk: szabadság, lehetőségek, pénz, hatalom, mindez azzal a háttértudattal, hogy George Bush egy csodálatos ember, aki számos háborús konfliktus megoldásában segédkezett, békét hozva a világra. Néha megjegyeztem neki, hogy nálunk nem ennyire rózsaszín az USA-ról alkotott kép, utalva arra, mi történt Vietnámban, Irakban, Afganisztánban stb., vagy George Bush megosztó személyiségére. Felvetéseimre minden alkalommal ugyanazt a reakciót kaptam: „Amerika jó, Amerika a szabadság országa, amely békét hoz a Földre”.

Rahim itteni életében olyannyira meghatározó volt az USA-ért való rajongás, hogy saját magának, saját magáról is felépített egy amerikai identitást. A közösségi oldalakon létrehozott profilja szerint ő amerikai névvel rendelkező, az USA-ban élő és dolgozó férfi, aki végtelenül „büszke arra, hogy amerikai lehet”. Mindezt szóban is megerősítette, konkrétan azt mondta, hogy ő amerikai, és az USA-ban szeretne élni (pontosabban: „back to America”), ahol nagyon sok barátja van, részben az amerikai hadseregből. Naponta többször oszt meg olyan fotókat, amelyeken USA-zászlók, illetve annak színei szerepelnek különféle, szinte már vallási áhítattal és nemzeti büszkeséggel átitatott kontextusokban. Napról napra nem felejt el kiírni az üzenőfalára (természetesen angolul), hogy „Isten áldja Amerikát”, „Isten óvja az amerikai katonákat”, „Büszke vagyok arra, hogy az USA-ba tartozom”, stb. Az amerikai katonák afganisztáni jelenlétét nem erőszakosnak vagy elítélendőnek tartja, hanem isteni segítségnek, amiért megvédi az afgánokat a táliboktól. Ez abból a szempontból teljesen érthető, hogy az afgánok nagy része a tálibok miatt, illetve elől menekült. (Rahim az e mögött húzódó politikai és gazdasági érdekeket azonban nem tudja vagy akarja elfogadni.) Megkérdeztem, hogy mit szól ahhoz, amit az egyik felnőtt afgán menekült mesélt nekem, vagyis hogy egy bombatámadásban veszítette el a családját – az amerikai légierő éppen a környéken található tálibokat bombázta, miközben az egyik szerkezet „véletlenül” megölte az egész, a házban tartózkodó családját. Mindig ugyanazt a választ kaptam: hálásnak kell lennünk Bushnak és az Államoknak, Isten áldja őket. Rahim érvelni nem tud az elvei mellett, de folyamatosan bizonygatja, hogy az USA „a béke prófétája”,⁴ miközben megoszt egy fotót, amin egy afgán kislány egy pohár vízzel kínálja a megfáradt, felfegyverezett amerikai katonát. Fontos motívum ebben az elképzelésben a hatalom, az erő, a fegyver: erők vagyunk, mindenkit legyőzünk, mindezt abban a tudatban, hogy a lehető leghelyesebb módon cselekszünk, és mindehhez Isten támogatását is megkapjuk. Egy idő után már nem hozakodtam elő a témával, annak ellenére, hogy megdöbbenőnek tartottam a fiú naivságát és befolyásolhatóságát. Úgy gondoltam, hogy ha nem képes tudatosan élni, az a hátrányára válik ebben az agresszív világban. Ugyanakkor felismertem, hogy a „fehér ember” hibájába estem azzal, hogy evidensnek, már-már triviálisnak gondoltam azt, hogy megkérdőjelezzük, amit látunk, hallunk és olvasunk. A modern ember hozzászokhatott ahhoz, hogy a folyamatosan felénk áramló információk közül nem mindegyik igaz, objektív, hasznos vagy megalapozott, ezért eleve szkeptikusan és kritikusan kell hozzájuk viszonyulnunk, ha el akarjuk kerülni a teljes manipulációt. Egy muszlim afgán fiú viszont teljesen máshogy viszonyul a környezetéhez, és lehet, hogy meg sem fordul a fejében, hogy őt bárki is át akarná verni.⁵ Mindez bizonyára

4 Konkrétan ezeket, az idézetekbe rakott kifejezéseket használta.

5 A muszlimok számára a hazugság az egyik legnagyobb, legmegbocsáthatatlanabb bűn.

azzal is összefügghet, hogy jelentős különbség van a két kultúra között a tekintélyekhez való viszonyulás alapján.

De miről is szól Rahim rajongása? Az ilyen jellegű felépített álomvilág mint eszköz valószínűleg a menekültlét könnyebb elviselését szolgálja. Könnyebb úgy elviselni a mindennapokat, a menekülttáborban töltött hosszú hónapok unalmát, bizonytalanságát és tehetetlenségét, ha közben erősnek, szépnek és határozottnak gondoljuk magunkat. Több menekültnél is megfigyeltem kettős vagy többes identitást, Rahim esetében az amerikai és a muszlim identitás látszólag jól megfér egymás mellett – ugyanúgy, mint a közösségi oldalon egymás után megosztott képek a Koránról, két félmeztelen, intim helyzetben lévő fiatalról és USA-zászlón pihenő fegyverekről.

Rahim (avagy ahogyan mindenki hívta: „Amerikai Fiú”) példája inkább különleges, szélsőséges volt. A többi menekült esetében inkább hasonló mértékben, általánosságban megfigyelhető, hogy a nyugati társadalmakat, azok technikai fejlettségét, életmódját alapvetően pozitívnak találják, és lehetőségeikhez mérten igyekeznek kiélvezni azokat az adottságokat, amelyeket otthon nem engedhettek volna meg maguknak: így az éjszakai szórakozást, az alkoholfogyasztást, a dohányzást, a „csajozás”-t, a plázába járást és vásárolgatást. Igen fontos számukra a divatos megjelenés, a parfüm, a legújabb mobil- (most már okos-) telefon, az internet-hozzáférés és zenehallgatás. Vagyis élvezik, hogy olyan ruhát hordanak, úgy szórakoznak és ismerkednek, ahogyan akarnak, és ahogyan a többi fővárosi magyar fiatal teszi. Részben az is ennek az üzenete, hogy ők is olyanok, mint mi, tudatos és tudat alatti kísérlet arra, hogy egyenlőnek tekintsék őket. Mindeközben muszlimnak tekintik magukat, ám ennek megnyilvánulása egyre inkább a nagy vallási ünnepek közösségi megélésére korlátozódik. A halal és haram⁶ határa elhalványodik, illetve újraértelmeződik és újrakreálódik: alkoholt inni haram, de iszunk; a napi ima/imák betartása halal, de néhány kivétellel nem nagyon foglalkoznak vele; a sertés fogyasztása haram, de egy fiú azért kíváncsiságból megkóstolta, s utána arról magyarázott, hogy ettől ő még ugyanaz az ember. A házasság előtti szex haram, de itt senki nem fogja emiatt üldözni vagy kitagadni. Idegen lányt megszólítani haram, de itt tizenöt éves lányok szólítják le a fiúkat az éjszakai diszkóban. Hogyha mégis találkozónának a modern állam kellemetlenségeivel (leginkább hivatalos ügyeik intézésekor), hajlamosak a másik végletbe esni, és magukból kikelve üvöltöni, hogy „fucking country!”⁷

Látható, hogy a kiskorú menekültek igyekeznek egyensúlyozni a két világ között, próbálják őrizni eredeti identitásukat és közben kialakítani az újat. A következő jellegzetes vonások figyelhetők meg e célcsoportban.

I. *A környezetből érkező ingerek és impulzusok feltétel nélküli be- és elfogadása*, részben az adott egyén önreflexiós szokásai, részben a tanulatlanság miatt. A menekült sokkal súlyosabb lelki problémákkal küzd, mint hogy azon fáradozzon, hogy mélyebben megértse az új kulturális közeg apró mozzanatait, s objektivitásra törekedve felülvizsgálja azokat. Sok esetben egyszerűen nincs erre kapacitás. Sőt az elfogadás („ide kerültem, itt fogok élni, jó itt

⁶ Az iszlámban a „halal” (vagy „helal”) képviseli mindazt, ami megengedett, a „haram” pedig mindazt, ami tiltott (alkohol- vagy disznóhús fogyasztás, hazugság stb.).

⁷ Ez volt az egyik legnépszerűbb szitokszó a menekültek között. Fontos azonban megjegyezni, hogy a célcsoport, akiről ezek a megfigyelések szólnak, „kísérő nélküli kiskorú menekültek”, vagyis felnőtt hozzátartozó nélkül érkezett. Azoknak a kamasz fiúknak a viselkedését, akiknek megadatott, hogy a szüleikkel/családjukkal kezdjenek itt új életet, továbbra is erősen meghatározzák a szülők felől érkező elvárások és utasítások, így ilyen jellegű mondatok sem jellemzőek rájuk.

nekem, ez egy jó ország jó dolgokkal és emberekkel”) megkönnyíti a fájdalmak és nehézségek elviselését.

II. *Kettős, illetve többes identitás kialakulása*, amely a speciális helyzetből fakad: afgán muszlimként, fiatal menekült fiúként beilleszkedni egy olyan környezetbe, amely merőben más és új, személyiségzavart okozhat. Az egyén törekszik arra, hogy megőrizze eredeti identitását, vallását és szokásait, ugyanakkor boldogulni is szeretne új környezetében, ez azonban olyan viselkedésmódok elsajátítását követelheti, amely az otthon tanult normák alapján tilos, illetve helytelen.

III. *Az (ön)reflexió megváltozása*: egy fiatal menekült személyisége valószínűleg nem elég érett, erős vagy kiforrott ahhoz, hogy megbirkózzon azzal a hatalmas nyomással, ami ilyen helyzetben ránehezedik. A család elvesztése, a háború emlékei, a menekülés közbeni meg rázkódtatások, az idegen országban őket érő kulturális sokk és az új szokások egyszerűen túl sok feldolgoznivaló egyszerre, az egyén képtelen mindezt tudatosan befogadni és kezelni. A dolgok fontossága megváltozik, az egyén elkezd szelektálni, és nem mindennel kapcsolatban gondolja végig: mi és miért történik körülöttem, mi alapján mérlegetlem a döntéseimet, hosszú távon mi a jó nekem?

A mítosz realitása és az integráció

Tudjuk tehát, hogy a nyugati kultúra, illetve életmód tömören és leegyszerűsítve a fogyasztásra összpontosul, és azt is, hogy az erről alkotott általános elképzelések összessége egy modern mítosznak nevezhető. Arra is utaltam, hogy a kiskorú (muszlim) menekültek egy speciális célcsoport, és hogy egy „fejlett”, nyugati típusú országban⁸ való integrációjuk számos tényező által meghatározott, hosszú és nehézkes folyamat. A következőkben azt fogom felvázolni, hogy a modern fogyasztói társadalmi közeg milyen körülményeket kínál az integrálódó személy számára, jellegzetességeivel megfelelő táptalajt biztosít-e az integráció fokozatainak megvalósulásához.

De mit értünk pontosan „integráció” alatt? A fogalom nem összetévesztendő az asszimilációval – utóbbi a befogadó kultúrába való, kultúraveszteséssel (akkulturáció) járó beolvadást jelenti. Biczó Gábor megfogalmazásában a fogalom „erőszakot, agressziót sejtet. Olyan változást, változtatást, amely a legkevésbé vágyott, és szükségszerűen romlást, univerzális depravációt hoz” (Biczó 2004). Az integráció leírására sokféle definíció létezik, amelyeknek közös eleme a „komplex, többirányú társadalmi beilleszkedési folyamat” (László 2008: 57). Menekültek esetében érdemes az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának álláspontját idézni, amely szerint három, egymással összefüggő lépésnek kell megvalósulnia a sikeres beilleszkedéshez: jogi (fokozatosan bővülő jogok és jogosultságok, majd az állampolgárság megszerzése), gazdasági (fokozatos függetlenedés az állami ellátórendszerrel, végül önellátóvá válás), valamint társadalmi és kulturális integrációnak (a menekültek és a befogadó társadalom egymáshoz alkalmazkodva változnak, nyitottabbá válnak egymás felé) (László 2008: 57). A szakirodalom szerint a következő, az integrációt leginkább meghatározó aspektusokról beszélhetünk.

---

⁸ Hogy Magyarország nyugati típusú ország-e, természetesen nézőpont kérdése. Mindenesetre Afganisztánhoz képest fejlett országnak számítunk, nem csak európai, hanem tapasztalataim szerint afgán szemmel is.

Kommunikáció. A beilleszkedést nem csak nyelvi nehézségek lassíthatják, hanem a kommunikációs szokások különbözősége is. A verbális kommunikációhoz hozzátartozik a szóhasználat, az intonáció, a beszédtempó, a közbeszólások, a viccek, a félreszólások, a célzások, illetve a témáról témára való ugrálás, míg a nonverbalitás kategóriájába sorolhatjuk a kézmozdulatokat, a testtartást, a szemmozgásokat, a fizikai távolság mértékét, az érintések típusát és gyakoriságát, a ruházzkodást és a saját környezet állapotát (Bognár 2008: 28).

Kapcsolati háló. Egy társadalomba vagy közösségbe való beilleszkedés során gyenge és erős kötéseket alakítunk ki, amelyek számos célt szolgálnak: a valahová tartozás érzése biztonságot nyújt, megerősíti kialakított státusunkat, támogató környezetet biztosít számunkra stb. (lásd Angelusz és Tardos 1991). Kapcsolatainkon keresztül információkhoz juthatunk, ami segíti mindennapi tevékenységeinket.

Bürokrácia. Az intézmények működése, struktúrája és funkciói kulturálisan meghatározottak, a megértésükhöz vezető út egy külföldi számára hosszú tanulási folyamat. A tapasztalatok szerint a menekültek számára a bürokratikus rendszerben való eligazodás okozza az egyik legfőbb problémát.

Szolidaritás. Émile Durkheim a társadalom kollektív tudatában és az egyéneket összekötő szolidaritásban lelte meg az integráció feltételeit, mivel ezeket a kollektív célok hozzák létre. Ha az egyéni célok s érdekek felülemelkednek a kollektív célokon, dezintegrációról beszélünk (ezzel a gondolattal alapozta meg Durkheim az individualizmusvizsgálatokat) (Nagy 2009: 20).

Társas tevékenységek, csoportintegráció. Az egyén a társadalmi kereteken belül csoport(ok)hoz tartozik, ami fontos része kapcsolati hálónknak. A külföldi egy „bennszülött” csoport tagjaként, a csoporttevékenységeken keresztül széles rálátást kaphat a befogadó kultúrára. A csoportintegráció témakörében fontos vizsgálódási pontok az egyén egzisztenciális kérdéseire adott kollektív válaszok, a választási lehetőségek elfogadása, illetve a csoporthoz való tartozás értelmezésének kérdései, tehát a csoportoknak erős identitásformáló szerepük is van (Nagy 2009: 21).

Szociális helyzet. Lakhatás, munkaviszony, oktatásban való részvétel stb. Az egyén egzisztenciális fejlődését alapvetően meghatározza, hogy mennyire tud hozzáférni azokhoz a szolgáltatásokhoz és lehetőségekhez, amelyek által a társadalom „értékes” vagy teljes jogú tagjává válhat.

Jogi helyzet. Jelen esetben valamilyen típusú, hosszabb távú tartózkodásra jogosító engedély. A menekültek⁹ helyzetében kardinális kérdés, hogy végül milyen státuszt ítélnék nekik a hatóságok, megfelelő okmányok hiányában ugyanis nem történhet előrelépés.

A menekültek integrációja tehát akkor sikeres, ha a felsorolt feltételek pozitív értelemben megvalósulnak (hozzáférhetőek az egyén számára, megkapja hozzájuk a megfelelő segít-

---

9 Bevándorlók azok a külföldiek, „akik huzamosabb ideig kívánnak az országban maradni, és ehhez valamilyen tartózkodási vagy letelepedési engedélyt kérnek, állampolgárságért vagy menekültstátusért folyamodnak. A menedékkérők tehát a bevándorlók egy speciális csoportját alkotják” (László 2008: 11). Menekültnek az számít, aki „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni” (1989. évi 15. törvényerejű rendelet a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi július hó 28. napján elfogadott egyezmény, valamint a menekültek helyzetére vonatkozóan az 1967. évi január hó 31. napján létrejött jegyzőkönyv kihirdetéséről).

séget). Hogyan is néz ez ki európai közegben? Kezdjük először a kultúrák találkozásával. A menekültek családjukat és barátait hátrahagyva érkeznek egy másik államba, amitől kiszolgáltatottnak érzik magukat. A Kapitány szerzőpáros szerint az idegen országba való migrálás „számos morális, egzisztenciális és identitáskonfliktust hoz magával: az idegen viszonyok közé került emberre rászakadnak az információk és az az érzés, hogy szinte minden idegen számára” (Kapitány és Kapitány 1996: 86). Ezt a – tulajdonképpeni – lelki traumát tovább fokozza a menekülteket érintő PTSD (poszttraumás stressz szindróma), amely esetükben az otthon elszenvedett erőszakos események hatására alakul ki. Természetesen szakmai segítség, szeretetteljes, befogadó és a biztonság érzetét nyújtó közeg esetén mindez áthidalható, ám sok társadalomkutató-filozófus szerint a modern társadalomra éppen ennek ellenkezője igaz. A legismertebbé azok a kritikák váltak, amelyek szerint kultúránk a hanyatlás, a pusztulás, a sorvadás vagy degenerálódás felé tart.¹⁰ A modern társadalmakban végbemenő folyamatok egyik kiváló elemzője Ulrich Beck, aki az individualizációra helyezte a hangsúlyt. A társadalom atomizálódását szerinte a mobilitás, a szociális állam kiépülése, a kapitalista világrend kiépülése (és így a versenyviszonyok kieleződése), a nagyvárosi életformák kialakulása, a vallásosság és a tradíciók elhalványodása eredményezte. Az emberek kikerültek hagyományos kötődési formáik közül, úgymond felszabadultak ezek alól: a hangsúly a családi kötelek és hagyományok fontosságáról egyre inkább eltolódik az egyéni célok kitűzése és elérése, vagyis az önmegvalósítás felé. Ez a tudatváltozás megjelenik életünk minden területén: a munka világában, az otthonteremtésben, az étkezési szokásainkban stb. Beck a modern társadalom globális felelősségét is hangsúlyozza, s rizikótársadalomnak (vagy kockázati társadalomnak) hívja abban az értelemben, hogy tevékenységeinkkel az egész bolygó túlélését veszélyeztetjük (környezetszennyezés, genetikai veszélyek).¹¹ Egy ilyen környezet tehát mindenképpen kihívás egy olyan afgán, muszlim menekült számára, aki egy vallásos, erősen tradicionális és a rokoni, baráti kötelekre alapozó társadalomban nőtt fel – illetve kezdett el felnőni. Szülői kontroll nélkül végképp elveszve érezheti magát egy modern nagyvárosban, ahol egészen más elvárásokkal és reakciókkal találkozik.

Mivel a muszlim emberek életének minden területét az iszlám határozza meg, nehéz az eligazodás egy olyan társadalomban, ami nem hogy nem muszlim, de még csak nem is vallásos. Max Weber „a világ varázstanulmányával” próbája leírni a racionalizáció szerepének felértékelődését: „a funkcionálisan differenciált társadalmakban a vallás fokozatosan kizorul a közszférából (a gazdasági, a politikai s bizonyos mértékben a társadalmi viszonyokból is) és a magánszféra részévé válik” (Rostoványi 2008: 4). Amit tehát a muszlim menekültek azelőtt társadalmi szinten, kollektív cselekvésként végeztek, itt kiscsoportokban tehetik meg, amely csoportoknak azonban legtöbbször nem tagjai – esetünkben – magyar emberek. Ezzel sokkal inkább a két csoportot elválasztó határok és a kulturális különbségek erősödnek, ahelyett, hogy az egyén számára új, helyi közösségekbe integrálódna.

Térjünk ki az iszlámra egy pillanatra. Ha azt feltételezzük, hogy az iszlám egy merev, tradicionális, vallás által erősen meghatározott, a szoros kapcsolatok és a közösség fontosságát hangsúlyozó eszmerendszer, akkor joggal gondolhatjuk, hogy a modern, illetve az iszlám értékek szemben állnak egymással: a közösséggel szemben az ego, a szenttel szemben a profán,

---

¹⁰ Lásd például: Oswald Spengler, Arnold J. Toynbee, Julius Evola, Samuel Huntington, Francis Fukuyama egyes műveit.

¹¹ Bővebben lásd: Kapitány Balázs (2002).

a kikerülhetetlen kötelességekkel szemben az önmegvalósítás, a vallási tiltásokkal szemben a szabadosság, a szoros személyes kötelekkel szemben a gyenge kötések, a maradandóval és tradicionálissal szemben az állandóan gyorsuló változás. Mindebből kiindulva vajon joggal gondolhatjuk-e, hogy egy fiatal muszlim menekült képtelen értelmezni világunkat, a tőle idegen életcélok és azok elérésének módjait? Kijelenthetjük-e, hogy az egyetlen egyértelmű, felénk irányuló jelzés az, hogy minél több pénz próbálunk keresni ahhoz, hogy kényelmünket szolgáló és életszínvonalunkat emelő tárgyakkal vegyük körbe magunkat? Vajon a miénkhez hasonlítani próbáló fogyasztási szokásaik nem tudatos döntés eredményei, csak követik a példánkat? Azt gondolják, ez a helyes, hiszen az átlagemberek ezt csinálják, és ezt is várják el egy „rendes” embertől?

Mielőtt beleélnénk magunkat ebbe az elképzelésbe, felhívnam a figyelmet Rostoványi Zsolt *Reiszlamisáció és/vagy az iszlám szekularizációja* című írására, amelyben kifejti, hogy az iszlám (ma már) nem is áll olyan távol a nyugati kultúrától, mint azt gondolnánk. A mi ideológiánkban a „normák és hitek zárt és koherens rendszerének tekintő esszencialista-kulturalista, »totális« iszlámfelfogás” az uralkodó, holott az iszlám sem nem egységes, sem nem állandó (Rostoványi 2008: 1). Már a 18–19. században történtek reformációs kísérletek többek között Perzsiában, Egyiptomban és az Oszmán Birodalomban (i. m. 5). Később aztán kialakult és a globalizációval elterjedt a nyugati kultúra, s a napjainkban tapasztalt reiszlamisációs fundamentalista törekvések már az erre adott reakciókat jelentik azok részéről, akik a gyökerekhez való visszatérést és az ördög, vagyis a Nyugat elutasítását sürgetik. Mindenesetre a reiszlamisáció együtt halad a nyugatosodással, modernizációval, amely ellentmondásról Rostoványi így ír: „Az iszlám autenticitás és a modernizáció (modernitás) egymáshoz való viszonyának a problémájára eddig sem a vallási, sem a »szekuláris« muszlim értelmiség nem találta meg a megfelelő választ. Időről időre hatalmas viták zajlanak különböző, a fenti témakörhöz kapcsolódó kérdésekről (szekularizáció, demokrácia, emberi jogok stb.), anélkül azonban, hogy érdemi konszenzusra sikerülne jutni” (Rostoványi 2008: 7–10). Mindez tehát megkérdőjelezi az iszlámról, illetve az iszlám és a nyugati kultúráról alkotott nézetünket, s így az integrációt elősegítő módszertani elméletek többségét is.

Visszatérve arra a kérdésre, hogy egy fiatal muszlim menekült milyen esélyekkel, lehetőségek mentén tudna egy modern társadalomban integrálódni, a következőképpen ábrázolnam a szituációt (1. ábra).

1. ábra: A modern társadalom mint beilleszkedési közeg néhány sajátossága és a sikeres integráció feltételei

Az ábra bal oldali halmaza a modern társadalom néhány sajátosságát tartalmazza, párba állítva a másik halmazban lévő, az integráció megvalósulásához szükséges lépcsőfokokkal. Amennyiben ez a kiindulópontunk, azt kellene feltételeznünk, hogy sikeres integráció egy nyugati típusú fogyasztói társadalomban nem megvalósítható, hiszen abban éppen az ellenkező feltételek állnak rendelkezésre, mint amilyeneket az integráció követel. Ha ezt nem fogadjuk el, akkor feltételeznünk kell, hogy léteznek olyan „kiskapuk”, amelyek ezen az egyszerű ábrán nem láthatóak, viszont alapos kutatással feltárhatók és kihasználhatók. Ezért metszi egymást a két halmaz: azokat az aspektusokat kell megtalálnunk, amelyek a metszetben találhatóak, ennek eszköze pedig az alapos társadalomtudományi kutatás. E helyütt csupán két tényezőt említenék, amelyek vonalán el lehetne indulni. A modern társadalom atomizáltsága, sokfélesége, képlékenysége nem kizárólag negatívan értelmezhető. Gondoljunk például a szubkultúrákra: semmilyen más típusú társadalomban nincs annyi önszerveződés, csoport, kisközösség vagy klub, mint a modernben. Ezek közege kiváló lehetőséget ad a kultúra kisebb-nagyobb szegmenseinek *megtapasztalására*. Lehet szó szabadidős sportokról (például egy sziklamászó klub), művészetről (pl. festőkör, kézműves műhelyek, irodalmi kör, filmklub), kirándulócsoporthoz, makettépítésről, társadalmi aktivitásokról (pl. önkénteskedés, elesettek ápolása) – bizonyára bármelyik menekült számára találnánk megfelelőt. Ha a csoportba való beilleszkedés folyamatát integrációs programként fogjuk fel, megfigyelhetnénk, hogy segíti-e a folyamat a menekültet a helyi kultúra megismerésében és kapcsolathálója kiépítésében. Mivel a muszlimok számára a barátság az egyik legnagyobb érték, számukra egy kisközösség tagjává válni különösen fontos. Utasi Ágnes szerint a barátság „olyan választott kapcsolat, amely formalizált keretek nélkül is szolidaritást, kölcsönös erőforrásokat, társadalmi integritást eredményezhet. Nem segíti jogi, intézményi szabályozás a kapcsolat fennmaradását, többnyire mégis eredményesen működik” (Utasi 2002: 4). A csoportok kialakulásának vizsgálatát mikroszintről érdemes kezdeni, olyan kérdésekre keresve a választ, mint: milyen mértékű a csoportok kialakulásának dinamikussága? Milyen a turneri értelemben vett *communitas* érzése? Milyen válaszokat adnak az új kihívásokra (Nagy 2009: 21)?

A másik tényező, ami a metszetben lehet, az internet, illetve a modern kori kommunikáció és információáramlás és annak kihasználása. Mint említettem, a menekültek egyik kedves elfoglaltsága az internetezés, de megfigyeléseim szerint leginkább közösségi oldalakat, youtube-videókat és képeket töltenek be, tehát elsősorban kapcsolattartásra és szórakozásra használják. Pedig az internet tudatos használatával könnyebben vennék az iskolában vagy hivatalos ügyintézés közben felmerülő akadályokat, és önállóbbá válhatnak. A menekülttáborban például, ha egy vidéki intézménybe kellett utazniuk ügyintézés céljából, mindig a szociális munkásokat kérték segítségül, kezdve a buszmenetrendtől odáig, hogy mi az intézmény neve, mikor van ügyintézés és melyek annak lépései, vagy hogyan kell térképet nyomtatni hozzá. Ha ezeket a dolgokat megtanulnák, nemcsak az önállóságuk, hanem az önbizalmuk és a biztonságérzetük is nőne, ahelyett, hogy folyton elveszve érzik magukat az idegen környezetben. Az ábra metszetében található lehetőségek vizsgálata tehát fontos kutatási téma, amely hozzájárulna egy hatékonyabb integrációs módszertan kidolgozásához.

A modern mítosz reprodukciója

Zárásként ejtsünk néhány szót a mítoszok továbbéléséről. A modern mítoszok e tekintetben is különböznek a tradicionálisoktól, amelyek esetén leginkább szájhagyomány útján, meséken keresztül, illetve beavató rítusok keretében történik meg a mítoszok újraélése és továbbadása. A modern mítoszok ebből a szempontból nagyon speciálisak, hiszen a fogyasztói kultúra anélkül is terjed, hogy bárki elmagyarázná utódjának a koncepciót. A terjedés elsősorban a modern kommunikációs csatornákon keresztül (internet, filmek, televíziós műsorok, rádió stb.) történik, kifejezetten a migránsok esetében pedig az újabb és újabb bevándorló generációknak köszönhetően. Az a török fiatal, aki tudja, hogy kb. a hatvanas évek (vagyis nagyszülei ideje) óta egyre több rokona költözött a berlini Kreuzbergbe, akik megtanulták a nyelvet, dolgoznak, pénzt küldenek haza, beházasodnak, gyerekeket szülnek és nevelnek, joggal feltételezheti, hogy ebben valami jó lehet. A migránsok (mind a gazdasági bevándorlók, mind a menekültek) széles kapcsolati rendszerrel rendelkeznek a világban szétszóródott rokonaikkal és barátaikkal, ami lehetővé teszi az információcserét, az európai boldogulásról való „jelentéseket”. Nemritkán már hosszabb ideje külföldön élő ismerősök biztatják az emigrálni kívánót, hogy vágjon bele az útba, adott országba, miközben fotókat és videókat osztanak meg vele arról, hogy náluk mennyi mindent lehet csinálni. Az izgalmas, új szituációk ígérete, a szabadság álomképe részvételre ösztönöz, lehetővé téve a mítosz továbbélését.

Érdekes kérdés továbbá, hogy a Nyugat mítosza vajon az uniformizáláson keresztül bekebelezi-e az eredeti identitást, megakadályozva ezzel az otthonról hozott kultúra továbbélését és -adását, vagy éppen megerősíti azt a bevándorlóközösségek kialakulásával? Törökország után Kreuzbergben található a világ legnagyobb török közössége. Vajon ők töröknek, németnek, berlininek, netán berlini töröknek gondolják magukat? Vagy ez a modern mítosz épp-hogy új(fajta) identitás kialakítását teszi lehetővé, új(fajta) közösségeket létrehozva? Nehéz kérdések, mindenesetre a Nyugat mítosza tovább él és terjed szerte a világban – talán addig, amíg egy ellenmítosz ki nem szorítja azt az emberek tudatából.

Felhasznált irodalom

- Angelusz Róbert és Tardos Róbert (1991): A „gyenge kötések” ereje és gyengesége. In *Társas kapcsolatok. Műhely 1.* Utasi Ágnes (szerk.). Budapest: Gondolat, 40–58.
- Attar, Rob (2011): A Nyugat csodája. Interjú Niall Ferguson-nal. *BBC History* 1(3): 64–67 (2011. június).
- Biczó Gábor (2004): *Asszimilációkutatás – elmélet és gyakorlat.* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont. Interneten: <http://mek.niif.hu/02200/02201/02201.htm#2>.
- Bognár Katalin (szerk.) (2008): *Másként segíteni – de hogyan? Készségfejlesztő kézikönyv és példatár szociális szakemberek és szociális szakképzésben részt vevő hallgatók számára.* Budapest: Menedék, Migránsokat Segítő Egyesület.
- Hankiss Elemér (1999): *Proletár reneszánsz.* Budapest: Helikon.
- Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor (1996): Kultúrák találkozása – kultúraváltás. Táborlakók, diaszpórák, politikák. In *MTA Politikai Tudományok Intézete, Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve 1995.* Sík Endre és Tóth Judit (szerk.). Budapest: MTA PTI, 67–95.

- Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor (2012): A modern mitológiák elemzésének kérdései. *Replika* (80): 9–27.
- Kapitány Balázs (2002): A rizikótársadalom másfél évtizede. *Szociológiai Szemle* 12(1): 123–133. Interneten: <http://www.mtapti.hu/mszt/20021/kapitany.htm>.
- Kovács Krisztina (2006): *A nemzetközi migránsok fogadtatása Magyarországon, különös tekintettel Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére*. Doktori értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem, Természettudományi Kar.
- László Beáta (2008): *A menedékkérők munkaerő-piaci helyzete Magyarországon (és kitékintés az Európai Unió helyzetére)*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar.
- Nagy Terézia (2009): *Kötődések és kudarcok. A kapcsolatok és kapcsolati kudarcok szerepe az integrációban. Egy menekültek körében végzett terepmunka eredményei*. Doktori értekezés. Budapest: Corvinus Egyetem, Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet.
- Rostoványi Zsolt (2008): *Reiszlámizáció és/vagy az iszlám szekularizációja – Adalékok az iszlám értelmezéséhez*. Interneten: http://www.grotius.hu/doc/pub/PTCFHS/69_rostovanyi.pdf.
- Utasi Ágnes (2002): A társadalmi integráció és szolidaritás alapjai: a bizalmas kapcsolatok. *Századvég* (24): 3–25.
- Verebélyi Kincső (é. n.): *Vizualizáció és fogalmi rendszer a néprajzban*. Interneten: http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Neprajz/82Vereb%E9lyi/bevezetes_a_kulturalis_antropologiaba/index.html.
- Zsikó János (2000): A kultúrák közvetítés funkciói, fogalma. *Kultúra és közösség* 2000/2–2000/3.: 137–148.